

EUSKAL IDAZLEAREN KONPROMEZUAZ GAUR

Tesi moduan esango dut: 1.- Idazleak sozialki konprometua izan behar du; 2.- Bere konpromezu sozialak euskal idazleari gaur, paradoxalki, despolitizatze eskatzen dio.

Berehala agertuko da tesion esangura.

Dogma anbiguo bat

Postuladu orokor bat da idazleak konprometua izan behar duela, *engagé*. Kasik dogma arrunt bat. Baina zer da idazle *engagé* izatea?

Metafisikoak bihurtu nahi ez badugu, gauza desberdina da lekutik lekura eta aldian aldian. Horregatik nik, hasieratik, gaia gehiago mugatu beharko genukeela uste dut: euskal idazleari buruz ez dago seguruenik erdaraz idazten duenari buruz bezalaxe planteatzerik. Eta, euskaraz idazten dutenei buruz ere ez denentzat berdin-berdin. Eta orain, 82an, uste dut ez zaigula orain bospasei urte bezala planteatzen.

Muga apalak

Idazlearen konprometatu izatea, edo konprometaturik egotea, konstatazio bat da lehen-lehenik. Ez bokazio bat, exijentzia bat.

Giro batetan sortua delako, eskola-modu bat izan duelako, irakurleria bat zor zaiolako, zaletasun edo asmo batzu baditu elako bere-bereak, etab. idazlea beti dago *engagé* inguru jakin batetan (klase, milieu, edo nahi den modura izenda beza bakoitzak inguru hori). Hori, idazleak berak hau ala hori nahi izatearen aurretik dago. Nahi badu eta ez, hortxe dago. Nahi izateak gero datoz, batzutan eginkor, alferrik bestetan. Eta, ilusioak aparte, bere eragintza ahalasanak ere hortxe mugatzen dira.

Homero, jauntxo edo noble gudarien munduan zegoen sus-traituta. Hesiodo nekazarienean. Bakoitza bere mundutik mintzatu zalgua. Eta beraiek holakorik asko uste ez bazuten ere biak oso *engagé* dira.

Izan ere, gaur gehienetan zentzu ia ebanjeliko eta apostoliko batetan ulertzen dugu idazlearen konpromezu edo *engagement* delakoa: mundua zentzuren batetan misionatzeko balego bezala idazle (edo intelektuala, edo artista, etab.). Orduan batentzat "arrazoizkotasuna" predikatu behar du, bestearentzat iraultza. Bata zein bestea, ordea, bai arazoizkotasuna delako hori eta bai iraultza delakoa, idazlearen (intelektualen, artisten) parte handirik gabe egiten eta desegiten dira mundu honetan. Horretara sartzen den idazlea (eta zenbait kasutan sartu beharrean egongo da) gehienetan laguntzaile eta morroin lanetan ari da. Oso erraz iristen da, egina, indioarena egitera.

Utzi alde bat ilusioak

Lehen-lehenengo, idazlearen konpromezuaz ihardun nahi badugu, egon non dagoen argitu behar dugu. Objektiboki non dagoen. Ze, subjektiboki, idazle bat egon daiteke bera pertsonalki HBren edo PNVren hurbil, adibidez. Baina, objektiboki, euskal idazlea, idazle gisa batik-bat eta euskaraz idazten duen aldetik

bereberki, galduago eta bakarrago dabil munduan gaur, nire ustez, frankismoan bertan baino. Hori da bere egiazko egoera: naufrago bat da, beste denek (noizean behin protestaren batetako zerrendan zintzeko ez bada) ahaztuta daukaten naufragoa.

Oso, oso gutxitan ematen dio historiak idazleari, zuzen-zuzenean bere baitaik eta bere eginkizunaren arazoiez iraultzari edo "arrazoizkotasunari" eragiten aritzeko aukerarik. Une historiko txit berezietan bakarrik. Bestela, ia beti, prozesu sozialei gehienez ere nahiko urrundik lotzen zaie eta urrundik lagun diezaike. Hori ez dago idazlearen gogotik edo asmoetatik: gauzak diren bezala dira eta idazlea generalean bela-untzi bat da, ez itsaso eta ez haize.

Ez dut nik gehiago egin nahi lukeen eta egin dezakeen inor desanimatu nahi. Baina dei bat egin bai, egin nahi nuke, gehiago egin nahita itxuraz, engana ez gaitezen, eta egitea daukaguna utz ez dezagun egin gabe.

Momentu negatiboa

Gaur, euskal idazleok egin genezakeena ez da asko, baina, nire ustez, ez dugu egiten egin genezakeen eta egin beharko genukeen apurtxo hori ere. Hautsita gaude nolabaiteko ilusioen edo ambizioen eta desanimaren artean.

Azken urteotako gurdia, itsumustuan zetorrela, gainetik pasa zaiola euskal idazleari (konkretuago: euskal prentsari, literaturari), zapalduta utzi duela, denok ikusten dugu. Hegoak hautsita bide bazterrean geratu da txori gaisoa.

Ez da hori bakarrik. Lehen bazirudien euskal literaturak guttion borrokari bere aportazio nahiko positiboa egiten ziola. Orain euskal literaturaren alde daudenak berak ere, beste arazoiren batzuzengatik daude alde (Aitorren hizkuntza zahar hori, etab.), ez hark borrokari dion aportazioagatik. Alderantziz, "borrokariei" euskara, euskal literatura, karga bat bihurtu zaie azken aldian.

Euskal idazlearen galdutasuna

Alderdi honetatik, nik, euskal literatura, arrisku handian ikusten dut, batzuek errekarra botako dutela, alfer-alferrikakoa zaielako, eta besteek, errukitsuenek, onenean ere toleratu egingo dutela penaz eta kupidaz, haiei ere alferrikakoa iruditu arren. Balio, inori ez dio balio. Eta ez dugu jakingo harekin zer egin.

Zergatik hori dena? Lehen denok bat baldin baginen nolabait, interesak partikularizatu egin dira Euskal Herrian. Partikularizapen horiek izen konkretuak dituzte: PNV, ETA, HB, EE, etab. Eta, edo nahi ez zuelako, edo zein zuelako, euskal literaturak ez dio jarraitu prozesu horri.

Nahi izatea ere ez bait da aski. Opzio baten arabera jokatu nahi izanik ere, orain datu-modu diferentearekin operatu behar da. Beste azterketa molde bat exijitzen da, ezer positiborik aporteratu bada. Eta euskal idazlea, "osotasun" kasik etiko baten izen garbian iharduna, ez zegoen prestatuak laku "zikinetan" igeri egiteko. Orokorki, behintzat, euskal idazleak bere utilitate guttia galdu egin du. Inorentzako ez da tresna baliagarria. Inor ez da, beraz, hartaz interesatzen, noizean behin haren firma eskatzeko ez bada.

Balioa "galdu" esaten dut, baina agian ez du ezer galdu, irabazi baino. Egoera berriari fruitu ateratzen asmatzen badu beintzat.

Ez han, ez hemen

Edo ez ur eta ez ardo. Politikaren aldean horrela ikusten ditut euskal idazle gehienak. Eta niretzat ez da negatiboa.

Batzuk - pentsaeragatik, lanbideagatik - PNV aldera joan badira, gehienetan ez dute harekin berdindu nahi izaten halere. Eta besteek berdintsu, HB edo EE aldera jo dutenek. Beren jarrera pertsonaletan zeharo berdintzeraino iritsi direnak ere, apenas dabiltzan egoera askoz hobean: politikoarena edo propagandistarena egitea, inoren bozgorailu bihurtzea, ez bait da idazlearen aportazio propioa. Hau bai, negatibo samarra iruditzen zait. Bestearen baratz lantzen dute eta ez dakite nola berena landu.

Berria dateke problema hau, baina funtsean zaharrak ditu sustraiak. Zaharra da, esaterako, Txillardegiko "politikoaren" eta "idazlearen" artean dagoen etena, haustura. Askok nahastu egiten dituzte idazlea eta politikoa. Ez dakite idazle izateak bere autonomia daukala, bere dinamika berezia desarroilatzen duela (euskaraz idazteak hainbat bereziagoa). Askok, egia esan, ezagutu ere politikoa bakarrik ezagutzen dute; idazleaz ez dakite idazle omen dela besterik, baina sekula ez dute sakondu (Huntaz eta Hartaz-ko heriotzaren meditazioak, nobeletako mundu filosofikoa). Nahiko zaharra, baita, Andu Lertxundiren obran somatzen den eboluzioa. Leterenean ez gutxiago. Joseba Sarrionaindiaren kasua berriki, etab.

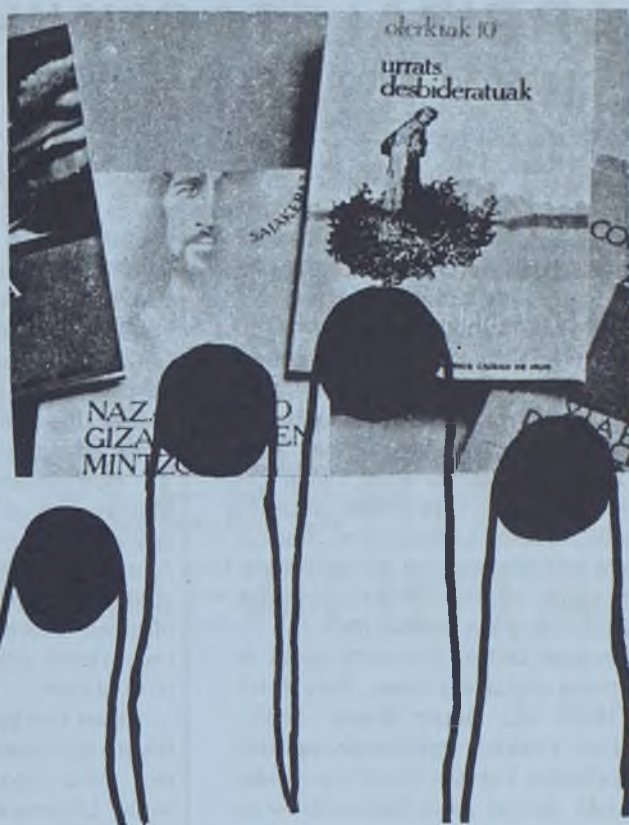
Gauza hauek denek merezi dute gogoeta bat, denon artean eta boz altuan.

Nora jo?

Inportantea dela, uste dut, laster ohar gaitezen non gauden. Zer nahi dugun erabaki aurretik, non gauden jakin behar dugu. Eta egon, zoko bazterrean gaude.

Gero bi aukera ikusten dut gure aurrean. Bat, klasikoki engagé kontzeptua ulertu izan denaren bidetik: uste dut gure egoerari, borrokari, oraindik ez diogula sortu bere egiazko nobelarik, poesiarik, etab. Eta posibilitate haundiak dauzkagula bide honetatik. Hori egin liteke idazlea borrokaren barru-barruan situatuz (idazle gisal). Distantziatik ere egin liteke. Uste dut idazle engagé bat, zentzu klasikoan, egiazko posibilitatea dela gure artean. Oso aberasgarria izango genuke. Bakarrik, situa dadila mundu horretan idazle bezala. Egin diezagula idazlearen aportazio bat.. Idazle engagé: hau da, lehenengo idazle eta gero engagé. Politikoez hamar aldiz eta hobeto aurretik esana hamaikagarren aldiz errepikatzen digun idazleak oso gutxi laguntzen digu.

Beste bidea "espazio libreen" birkonkista litzateke. Momentu honetan polo politiko batzuren inguruan eratu dira espazio denak: sozialak, kulturalak, azkenean etikoak eta artistikoak berak. Politikaren beste eremu oro absorbitze izugarria egon da. Bilbon kiskalitako ipuin liburua, edo ontzat (ad casum, txartzat) ematen den lehergailu-eztanda, ez dira anekdota extremoak besterik. Euskal idazleak ez dauka Jainko gorenaren begi ori-ikuslerik, goitik behera dena begirada batetan begiztatzeko; baina zinez bere experientziatik badihardu, bere ikuspegi partikularizatua nekez izango da politikoaren berdina. Ez da derrigor politikoarena baino hobea, "osoagoa", "unibertsalagoa", etab. izango. Bestelakoa bai. Eta ederra diferentzietatik sortzen omen denez (eta askatasuna ere bai) diferentzian beharrean gara. Alegia, diferentziak berak ere ez daitezela beti eta soil-soil politikoak izan. Eta hemen ere euskal idazleek zer aportaturik badutela, esango nuke, geure buruon higiena pizka bategatik eta izpirituon ekologiagatik, besterik ez bada.

Elkarrizketa bat hasi

Hauze zenuteke "idazlearen konpromezua" gai proposamenak aurrenik eta bat-batean bururazten didana: gaurko galdutasun honetatik (nik halakotzat bait daukat) irtenbiderik aurkitzekotan, lehenengo eta behin errealismo guztiarekin ezagutu egin behar dugu euskal idazlearen egiazko egoera momentu honetan. Egon horrela baldin bagaude, es digu ezer laguntzen paperak trukatzek: politikoarenak edo ez garen profetarenak egin nahi izateak alegia. Egin beza bakoitzak berea eta guk geurea.

Adibide bat jarriko dut. Ezaguna da euskal prentsak ekarri duen paraderoa: Argia, Anaitasuna, Goiz Argi, etab., garai batetan geure informaziorako ere beharrezkoak genituen. Erdarazko organoetatik ez bezalako gauzak ikasten genituen haietatik. Gaur, ez informazio orokorrerako eta ez PNVk, HBk edo EEk zer pentsatzen duten jakiteko, daukagu horietara jotzerik. Hori lehenengo. Gero, egon den desbandadarekin, aldizkari horien erredakzioak hustu egin dira eta jende berriz bete. Jende berri hori gehienetan ez da periodista. Idazlea da, idazle gaztea, literatoa. Bere mundua dakar. Orduan planteamenduak ere ezin egin litezke periodistiko arruntak. Beste fenomeno bat dira eta beste atentzio bat merezi dute. Beharbada periodistikoki galdu duguna literarioki eta kulturalki irabaz genezake, gauzak ondo planteatzen baditugu.

Ezin esan nezake, neuk ere ideiak oso garbi ditudanik. Gauzak aski aldatu zaizkigula, ikusten dut. Ez dut hain ongi ikusten nondik nora jo. Elkarrizketa ireki bat eskatuko nuke.

Hasieratik hasteko, arazo-hauetaz elkarrizketa zabal bat hasi beharko genuke. Guk nola ikusten dugun baino, interesgarriagoa da seguru asko, idazle gazteek beren konpromezuaren arazoa nola ikusten duten momentu honetan. Hor ikusten ditugu ekintzan, borrokan, egurra ematen batzutan eta eramaten gehiagotan. Baina ez gara inoiz geratu, beren planteamenduak nolakoak diren entzuten. Eta lehenbailehen hasi genuke gorabehera guztietaz garbi hitzegiten.

Joxe Azurmendi